

La restauraziun della claustra de Mustér e Caspar Decurtins : secunda part

Autor(en): **Fry, Carli / Cadruvi, Donat**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **36 (1950)**

PDF erstellt am: **17.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882334>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

La restauraziun della claustra de Mustér e Caspar Decurtins*)

Da Sur dr. Carli Fry. Per rom. da Donat Cadruvi, cand. iur.

S e c u n d a p a r t

Intervenziun de Caspar Decurtins

Aschia era la situaziun il mument che la Providientscha ha mess la sort della claustra els mauns de Caspar Decurtins, in giuven de 21 onn. Adumbatten eran istanzas ecclesiasticas e civilas, denter autras perfin il nunzi ed il Papa sez, sestentadas duront treis decennis per spindrar la claustra. Ual il mument decisiv, pigiurond la situaziun de moda e maniera fatala e cartend strusch in dils responsabels pli ch' il convent alpin sappi vegnir mantenus, ei il giuven Dr. Caspar Decurtins comparius sil palancau. Ed el cuort interval de quater onns ei la miracla stada fatga. Aunc oz fa l' historia de sia lutga pil spindrament della claustra de Mustér battacor.

La nova fasa ha entschiet cul cumin digl onn 1877. Lezza emprema dumengia de matg ha enconuschiu in de quels cumins ch' ein stai d' enorma impurtonza per la historia della Cadi. Puspei eran liberals e conservativs dil cumin paregiai pil combat. L' uniun populara radicala haveva — cuort avon las eleziuns circuitalas — relaschau in appel als electurs per animar e scaldar els per la caussa liberala. Ensemen cun Bezzola haveva Luis Balletta de Breil suttascret il clom. La pussonza della partida liberala en Surselva ed ella Cadi sebasava sil fatg che

*) Emprem part: Ischi XXXV.

ses gidonters eran capavels, prompts ed iniziativs era-catolics, sco ils Latours e Balletta che nus vein ual numnau. A quels vevan ils Steinhausers de Sagogn ed ils Arpagaus de Lumnezia fatg cumpignia dapi la mesadad dil tschentaner, ed els mavan vinvon maun en maun. La partida liberala era ina tipica partida de famiglias. Mo quei pudeva nuota spossar ella, anzi, mo ingrondeva sia forza. Cunzun ils Latours han giugau duront impurtonts decennis della nova politica grischuna ina dètga rolla. Pils interess catolics fuva l' influenza de quels politichers, che vevan fatg de lur atgnas vischnauncas citadellas dil patratg liberal, per quei motiv fatal ch' els purtavan la bandiera catolica ellas retschas adversarias; aschia savevan els desorientar ils electurs catolics. Sche la Cadi ei aunc oz compactamein conservativa e sch' ella stauscha cun caschun de votaziuns de principi l' enconuschenta «lavina nera» dalla val giuadora, lu ha il cumin dils anno 77 dau il catsch a quei sviluppi. Buca igl advocat Deflorin, il giuven candidat dils liberals per la misterlia de gliez onn, ei vegnius battius, mobein ils menaders spirtals dils liberals catolics grischuns, oravontut ils Latours. Ed igl um, che ha scatschau las veglias e malas uolps liberalas definitivamein ord la Cadi e prest ord l' entira Surselva catolica, quei ei stau — tgei remarcabla ironia della natira! — sez in veritabel Latour, Caspar Decurtins!

Il Cumin dils 77 ha denton giu impurtonza historica buca mo pervia della victoria della idea conservativa, mobein oravontut pervia della damonda della restauraziun della claustra de Mustér che steva sin rucca da lezzas uras. Quei ei era stau la damonda che ha dau la viulta decisiva alla veta dil Caspar.

La lutga dellas duas gruppas politicas rivalisontas fuva empunida d' ina moda remarcabla culla damonda della claustra. Fertion ch' ils «signurs» della tiara organisavan lur truppa gia jamnas avon cumin e fertion ch' els pudevan buca spitgar ils resultats dellas elecziuns, palpitava il cor dil pievel per il destin della claustra. Igl um cumin della Cadi veva gia daditg l' idea che las autoritads circuitalas stettien lischentas e mirien co la claustra mieri. Per impedir in cumin memia burasclus ei il mistral regent, prof. Placi Condrau, serendius tiegl uestg de Cuera per haver endament cun quel la situaziun e per sche pusseivel punder effectuar ina decisiun che dueva calmar il pievl. Mistral Condrau spitgava dagl uestg oravontut la resignaziun digl avat Paul Birker. Mo ual quei vuleva uestg Willi buca capir, essend

ch' el tumeva che quei pass savessi precipitar la dissoluziun della casa de Diu.

Denton sevischinava il di dils 6 de matg. Las autoritads sa-vevan buca tgei pegliar a mauns, suenter che mistral Condrau fuva turnaus cun nuot si da Cuera. Cheu ei ina ferma delegaziun dil pievel comparida en casa de Condrau per pretender cuort e bien in conclus exact en favur della restauraziun della claustra. Ins ha dasperas smanatschau cun malemperneivlas surprises sin Cumin. Il protocol digl uffeci circuital numna buca menaders u participonts della deputaziun che ha instradau il conclus historic dil cumin, conclus che ha giu grevas consequenzas. Ins astga denton supponer ch' il giuven Caspar Decurtins seigi staus la personalitad alla testa. Scadin cass era el orientaun davart la situaziun. Autruisa san ins buca declarar siu comparer sin cumin ed era buc il cumplein success de sia intervenziun.

Sut l' impressiun dell' atmosfera publica ha l' autoritad circuitala presentau als 1500 electurs el curtgin della claustra la suandonta resoluziun, e quei all' entschatta dil cumin:

1. La Cadi supplichescha igl uestg de Cuera de far siu pusseivel per la restauraziun de Mustér.
2. La Cadi engrazia alla claustra de Nossadunnaun per igl agid prestau entochen dacheu a Mustér ed a sia scola e roga per ulteriur succuors.
3. Duess la restauraziun haver de far cun resistenzas nunspegtadas, lu dueian las autoritads cantonales vegnir interpelladas pil spindrament della casa de Diu.
4. L' autoritad circuitala ei competente d'exequir quei conclus e de convocar — sche necessari — in cumin extraordinari.

Quella resoluziun ei vegnida acceptada dal pievel unanimamein e cun applaus.

Denton vev' ins d' eleger il mistral; quei fuva la botscha dellas duas partidas che battevan per la gloria della veglia misteria. Suenter il fughem dils liberals avon cumin, cunzun la davos' jamna avon cumin, ein ils adherents dil mistral demissionont, Condrau, e de siu rival dai in encunter l' auter cun vehemenza. Condrau veva la pussonza de sia «Gasetta Romontscha» davos dies, il renum de sia personalitad integra e sia ruasseivla-

dad d' adina. Denton vev' el lavagau bia simpatias cun siu regiment energic. Milsanavon fuva ei buca usitau ch' in mistral candideschi per ina tiarza perioda. De Deflorin, il candidat dils Latours, savev' ins pauc. Mo ual per quella raschun havev' el de tumer nuot; sco lingier advocat savev' el esser prigulus per siu adversari. Duas elecziuns eran vargadas senza resultat. Mintga tscharna augmentava calira e tensiun en curtgin. Las posiziuns vegnan pli a pli diras. Sin cumin regeva ina de quellas tensiuns che san explodir entras in clom rutinau e malizius e che san dar tut sur ura ina viulta. Ina buna sgnocca saveva purtar il manti tgietschen al giuven Deflorin e cheutras a ses inspiraturs, ils liberals catolics.

Quei astgava maina daventar! Ei mava buca mo per la victoria d' in dils candidats ni d' ina partida. Ei mava per la sort della claustra. Mava igl um della partida Latour culla plema, lu restava la resoluziun pil spindrament della casa de Diu, ual acceptada cun entusiassem, per adina in toc pupi. E tgisà, era il prudent, mo pacific e precaut Placi Condrau duvrava, sch' el leva tener vinavon il guvernagl, ina nova petga davos dies per saver realisar la voluntad dil pievel a tut prezi.

Aschia era la situaziun. Forsa che paucs enconuschan quei gigant stendiu cun spatlas ladas, quella fatscha d' affon che porta aunc buca fastitgs della veta. Tgi ei quei e tgei vul quei giuvenaster? Sco per ina provocaziun smeina el sia capetscha de students. Mo ils égls plein fiug sut las survintscheglias spessas domineschan la raspada. Tutenina ei la tensiun denter las duas partidas rivalisontas seconcentrada sil gagliard tribun. Tut che mira e surstat, entschavend Caspar Decurtins — siu num vegn scutinaus atras las retschas — a plidar.

Tschaffaus dall' impurtonza dil mument ed impressionaus dalla majestad dil suveran, anfla igl oratur improvisau la via la pli maneivla el cor dil pievel. Agl art de siu discuors, agl entusiassem de sia olma aunc buca tuccada dallas malignadads della politica, s' aschunscha la grondezia de siu patratg. Gia daditg ha la historia della claustra fatschentau el. Carschius en sia umbriva, instruius en sia scola, ha Decurtins — sco scolar cantonal tratg alla glisch Pader Placi a Spescha; sco doctorand ha el empriu d' enconuscher, scrivend siu «Clau Maissen», il vargau della claustra sin fundament dellas fontaunas. Oz svolva e sfeglia el la historia millenaria della claustra avon ils égls de ses compa-

trioti. Ha buca il grond Görres, il herox de ses onns de student e de sia veta, clamau ils Tudestgs de finir il dom de Cologna? El, Caspar Decurtins, vul far renescher ina decadenta, vegliuorda casa de Diu entras il fideivel pievel romontsch spel Rein.

Decurtins engrazia al pievel per la resoluziun en favur della claustra. La «Cassa de sogn Placi» mereta che la Cadi seposti per defender ella. La claustra ha dau alla tiara siu num, ella ha purtau al pievel la cultura ed ha francau sia libertad. «Nus battin per nossa mumma. Mo la lutga sto entscheiver immediat e cun tuts mieds. Buc ina minuta astga ir a piarder. Mo quater candeilas ardan pli ella casa de Diu avon igl altar dil Perpeten. Ellas ein luadas e barschadas sin pauc, ellas stattan per stizzar. Igl agid sto vegnir pei a pei. Quei ei il pensum de quest cumin che survarga tut igl auter. Tut tschei ei carplina senza impurtonza. Umens de Cumin, elegi umens che spendran vossa claustra!»

Sco in orcan ei il plaid dil student vargaus sur ils tgaus dils umens oravi. Buc in che ha giu peda de far ses agens patratgs. Tut che ha tedlau sco fascinaus quella imensa bova de plaids e patratgs. Enzatgei semeglient han ils mirs grischs della claustra aunc mai viu ni udiu en tuts ils 500 onns ch' els miran giu sil cumin sco mettas perdetgas de vezi e pissiun humana.

Decurtins ei svanius giud la buora aschi spert e nunspetgadamain sco el ha giu ascendiu ella. Ina entira uriala ni bucca ni maun che seballucca en curtgin. Tutenina resuna il plaid che fenda il quescher: «Si cun el!» Quei clom daventa mar ramuronta. 1500 buccas cloman sc' ina vusch: «Si cun el!» Ils dus rivals, che vevan ual fatg lur plaids per anflar la favur dil pievel, ein daventai nullas bialas e pleinas. Buca carstgaun che datga ded els. Decurtins vegn clamaus, stuschaus, alzaus silla buora, e gia sgolatscha il manti de scarlatta, il sogn simbol della misterlia, dall' aulta postura. Sco in retg, il cunterfei d' in cavalier senza tema e senza macla, stat el per l' empreмага alla testa de siu pievel.

Puspei ei il proverbii romontsch severificaus en fuorma drammatica: Treis caussas negin che sa lignar: l' aura d' avrel, la fiera de Ligiaun ed il Cumin.

Ussa stueva Caspar Decurtins mussar sch' el sappi era luvrar e buca mo plidar. La damaun era el pelegrinaus sco tschien

auters a Mustér. Loschamein en siala, ornaus cul manti tgie-tschen, cavalchescha el la sera a casa.

«Giiven signur», ha in vegl politicher admoniu el la sera sin via a Trun, «Vus veis dau oz il trumf della restauraziun della claustra. Ussa stueis Vus ventscher il giug. Duess la caussa fallir, lu sa Vossa entira carriera politica esser empaglia.» Sinquei ha il mistral rispundiu: «Quei interessescha buca mei. Jeu enconuschel mo ina mira: La nova fluriziun della claustra.»

Gronda, immensa fuva sia obligaziun. Mo el ei buca sestermentaus. El haveva — dalla buora anora — mirau els églis dils sempels umens della Cadi e cattau leu forzas, cun agid dellas qualas el duvrava nuota exprimer il plaid: «Nunpusseivel!»

Culla resoluziun allegada haveva il pievel della Cadi priu clar e bein posiziun per la restauraziun. Quei fuva l'impurtonza dil di. Schiglioc fuva ei daventau pauc, scadin cass buc enzatgei decisiv. Ton meins astgav'ins sperar, essend che la resoluziun — sco adina — sperava tut agid d'ordeifer. Sch' il conclus dil Cumin ha tuttina iniziau en fetg cuort temps la restauraziun de Mustér, lu ei quei oravontut il meret de Caspar Decurtins. El ha fatg daventar realitad la resoluziun sil pupi.

Igl empalar la damonda della claustra sin cumin ha giu ina consequenza nunspitgada. Avat Paul Birker, las schliattas relaziuns dil qual culla tiara, cul pievel e cull'atgna claustra nus vein menzionau vivon, carteva che la resoluziun seigi drizzada encunter el.

Cun ina istanza dils 6 d'october 1876 haveva l'autoritad circuitala supplicau uestg Clau Florentini de revocar igl avat; quei seigi condiziun per la restauraziun della claustra.

La sensibla atmosfera, che circumdava avat Birker dapi quell'istanza, ei explodida de maniera ch'el sez ei curdaus e che la questiun della claustra ei tutenina stada pli maneivla d'ina soluziun. Senza ponderar las consequenzas de siu pass, ha igl avat fatg stampar ina risposta all'istanza allegada dellas autoritads circuitalas agl uestg. Nuota cuntents cun quei ha el fatg distribuir giu Cuera la broschura il di dell'avertura dil Cussegl Grond. Gia il tetel della scartira, «Träume und Schäume», cul qual igl avat vuleva indicar il proceder dils signurs e l'intenziun dil pievel per la restauraziun, ei vegnius capius per offensiun encunter la buna voluntad della Cadi; ultra de quei era ei silmeins ina munconza de tact e diplomaticamein in malpass

de surdar la scartira - en tuts graus in discuors pro domo - als deputai. Quei era ina frída el dies dils mess catolics e forsa era in' arma prigulusa els mauns dils adversaris della restauraziun.

La scartira de Birker ha purschiu la directa caschun de sfurzar sia resignaziun. Immediat suenter la fin dil Cussegl grond, ils 20 de zercladur, ei il giuven mistral Caspar Decurtins serendus en claustra alla testa d' ina delegaziun digl Uffeci circuital e d' ina deputaziun dil Capetel della Cadi. Per interess della restauraziun ei avat Paul Birker vegnius intimaus d' abdicar. Igl avat ei staus prompts de far quei sch' igl uestg giavischi sia demissiun e sch' el obtegni ina pensiun. Fatgs attents ch' el seigi entras la publicaziun de sia broschura sefiers en ina posiziun nunpusseivla, eis el seretratgs senza condiziuns. La demissiun ei lu stada perfetga senza ulteriuras complicaziuns, suenter che Birker ha communicau da Sogn Placi al convent ed a ses hosps sia abdicaziun sco avat e rector della scola per mauns digl uestg, dil Cussegl pign e dil Cussegl d' educaziun. Igl uestg ha approbau la demissiun senza targlinar. Ils 2 ed ils 3 d' uost ha avat Paul aunc assistiu als examens finals della scola claustrala, nua ch' era uestg Willi, Nett, il president dil Cussegl d' educaziun e stattalter guvernativ Capeder cun biars spirituals e laics della Cadi fuvan presents. Aunc inaga ha igl avat, che segloriava adina ch' el gaudi tonta stema davart della regenza, acceptau ils compliments de Nett per ses merets per la scola claustrala; lu ha el bandunau la claustra. La crotscha della posta federala, che dueva purtar el dall' Engiadina giuadora enviers ils confins tirolès, ei ruclada damaneivel de Tarasp, sco sche la tiara grischuna sezza less aunc entscheiver carplina cun el, suenter ch' il pievel spel Rein veva buca giu capiu el. Cun ina cudiera rutta ha Paul Birker stuiu star dus meins el Spital della Crusch, nua ch' el ei vegnius tgiraus per cuost della Confederaziun. La fin de december eis el ius a München. Buc in det era sesturschius ell' entira tiara per far revocar sia resignaziun. Ch' il «Freier Rätier» (nr. 172 e 173) ei s' interessaus ded el, festivond el per in ver marter cun calumniar ses adversaris, gliez ha onz pudiu giustificiar posteriuramein siu tgaubriechel. Era il fatg ch' igl avat ha buca saviu bandunar la tiara cun quescher e ch' el ha buca saviu far ina fin culla questiun della claustra de Mustér, ha ni migliorau sia memoria ni surviu alla restauraziun della claustra. Depli en in auter liug.

Gia avon la partenza de Birker vevan ils tschun conventuals de Mustér — sut la presidenza d' uestg Willi — giu elegiu Pader Placi Tenner danovamein per superiur, ferton ch' igl uestg haveva resalvau provisoricamein il dretg d' administrar las fatschentas digl avat. Culla midada della direcziun en claustre eisi per inaga stau fatg.

Duront la sessiun primavauna dil Cussegl Grond 1877, della quala Decurtins ha cun ses 21 onns e miez buca saviu far part (el fuvà substituius entras il president de vischnaunca de Trun), ei la damonda della claustre buca vegnida tratga a strada. 1878, cura ch' ins discutava el Cussegl Grond ual la damonda della scola claustrala e cheutras forsa l' existenza della casa de Diu, ei Decurtins, che ha quellaga saviu assister cun dispensa alla sessiun, vegnius elegius ella commissiun predeliberonta. Il Cussegl grond ha tractau la damonda della scola claustrala ils 12 de zercladur sin fundament d' in memorial instanziaus dal Cussegl d' educaziun. Quel veva fatg attents lien silla munconza de scolasts e sillas miserablas finanzas della claustre. La commissiun de scola ha proponiu al Cussegl Grond de tarmetter ina delegaziun als examens finals a Mustér; quella delegaziun dueva lu far rapport. En in liung plaid ha Decurtins declarau il memorial dil Cussegl d' educaziun e dau ina survesta historica dellas relaziuns denter Cadi e claustre resp. scola claustrala. El ha mussau ch' il Cumin della Cadi hagi il dretg de sez dir in plaid ariguard la reorganisaziun della scola claustrala. Lu ha el burschanau la lescha concernent ils novizs; quella lescha seigi la cuolpa che la scola claustrala hagi oz munconza de scolasts. Cun tutta energia ha el protestau encunter l' intenziun de privar la claustre de sia scola. «Sch' ins privescha ina plonta de tuttas sias frastgas lu san ins pinar ella culla stgisa, ch' ella fetschi buca fretg pli. Quei ei in vegl plan d' uiara encunter las claustres; Igl emprem suttamett' ins ellas alla protecziun dil stat, ins engola lur libertad, oravontut la scola, per lu silsunter dissolver ellas cun larmas simuladas per lur sterilitad spirtala.» Igl oratur ha avertiu il Cussegl de gnanc patertgar de dissolver la casa de Diu; in conclus per la dissoluziun fussi in tagl el cor dil pievel catolic. Ei detti buc in num, buc in monument historic che seigi unius aschi stretgamein culla historia della Surselva sco la claustre de Mustér. «Il pievel cun tut sia engrazievladad e fideivladad sa che la claustre de Mustér ei stada in liug d' oraziun, la scola de sia

Mit freylichem Gruß
Ihrer
C. Venturi
Tunis, den 24 / 7 86

giuventetgna, la fontauna della libertad de nos babuns.» Il mistral ha concludiu cul giavisch che la claustra, quei vegl sanctuari della religiun e della cultura, possi regenerar danovamein e restar era pigl avegnir pil pievel catolic e per sia giuventetgna quei ch' ella seigi stada duront dudisch tschentaners.

Cun 44 encunter 24 vuschs ha il Cussegl Grond concludiu de controllar ils examens finals a Mustér entras ina delegaziun, suenter che Capeder veva giu defendiu il memorial dil Cussegl d' educaziun e ch' el veva declarau ch' ins patratgi buca de disolver la claustra.

La controlla della scola claustrala, concludida dal Cussegl Grond e fatga la fin de fenadur cun caschun dils examens finals, ha remarcablamein nuota dau reclamaziuns. Il cuntrari, Decurtins ha saviu exprimer siu plascher culla cuntentientscha dils delegai dil Cussegl d' educaziun. Aschia ha il Cussegl Grond buca instituiu pli 1879 — en contradicziun cun sia posiziun digl onn avon — de separar la scola dalla claustra, demai che la Cadi, el num della quala Decurtins veva plidau, leva nuota saver enzatgei d' ina tala separaziun. Per proposta della commissiun d' educaziun ha il Cussegl Grond concludiu de schar cumbien las relaziuns della claustra cun sia scola.

Il bien stan della scola e sias bunas relaziuns culla regenza era ina condiziun per la restauraziun della claustra, pudeva denton buca francar quella. Anzi, senza ina restauraziun el proxim avegnir stueva la scola, che pudeva star sidretg mo cun agid de forzas jastras, calar d' exister. Da l' autra vart sesligiava la domanda della scola da sezza culla restauraziun.

Dus onns eran vargai dapi ch' il pievel veva incumbensau las autoritads circuitalas d' instradar energicamein la restauraziun. Puspei sevischinava in cumin, e cheu stueva il mistral dar plaid e fatg al pievel. Tgei pudev' el porscher?

Cuort avon Cumin, la fiasta dell' Annunziaziun de Maria 1879, ha Decurtins giu endament la situaziun cun P. Paul de Nossadunnaun, ch' era a Mustér per gidar ora. Il mistral tumeva ch' il Cussegl Grond savessi dar ina decisiun negativa la proxima sessiun primavauna arisguard la restauraziun della claustra, steva denton sill' idea ch' ins astgi buca interromper la lutga, era sche quella hagi tenor sia opiniun schliats aspects. El ha supplicau igl avat de Nossadunnaun de dar ina declaronza che sia claustra vegni a gidar la Casa de Diu periclitada; el leva por-

scher enzatgei al pievel da Cumin. Suenter Cumin vegni lu ina delegaziun della claustra, della vischnaunca de Mustér e dil cumin a seconferir pli detagliadamein a Nossadunnaun. Avat Hendri ei buca s' exprimius directamein encunter in agid; denton eis el secuntentaus de far attents sillas difficultads. Per el era l'ugadia della scola il mender; cheutras seigi grev de prender suenter glied, aschia che tut las autras stentas stoppien star senza success.

Mustér steva mal avunda arisguard ils novizs. Cura ch' il spiritual Dr. Nadig ei entraus 1879, veva l' entira tiara giu grond plascher e sperava che siu exempel vegni a clamar auters giuvens spirituals. Mo buc in ei suandaus, gie Dr. Nadig sez ei sortius cuort sissu ed ha seschau eleger plevon de Mustér.

Aschia sevischinava la dumengia de Cumin. Ella ha entschiet cun in curios eveniment. Sco usitau era il stab de Cumin la sera avon Cumin a Gravas en casa dil mistral. Francestg Disch de Mustér, il picher, era tut ord cadeina, el vuleva clamar ses amitgs l' outra damaun. Essend che buc in dil stab deva sinzur l' auter di, ha Mistral Caspar fatg sias retschercas ed anflau Disch morts en letg. Quei tragic cass ha dau de tschintschar als umens de Sutsassiala che mavan a Mustér ed ha fatg leu sia cuorsa en curtgin.

Dueva la mort de Disch esser in auguri fatal pil Cumin? Annunziava ella forsa la mort della abbazia?

La questiun della claustra ei vegnida tractada sin Cumin dal mistral en uffeci e dal superiur claustral. Decurtins ha dau quen de quei ch' era vegniu fatg duornt siu bienni culla remarca che la liunga malsogna digl uestg hagi impediü mesiras pli energicas. P. Placi Tenner, ch' era puspei — sco dus onns avon — compariu en curtgin, ha engraziaü al pievel per sia fideivladad, recumandond agli la paupra vegna dil Segner che maungli ils luvriers. Unanimamein ei Caspar Decurtins vegnius confirmaus per mistral, ed il Cumin ha per sia proposta renovau la resoluziun dils anno 77 concernent la restauraziun della claustra.

Denton era uestg Caspar Willi morts ils 17 d' avrel. Ils 28 de matg ha Francestg Constantin Rampa surpriu sias funcziuns. Senza targlinar ha Decurtins entschiet las contractivas cullas autoritads ecclesiasticas. Cun ina brev de recumandaziun dil niev uestg eis el compariu ensemen cun P. Placi Tenner sco representant della claustra e cun J. B. Carigiet, president de

vischnaunca de Mustér, a Nossadunnaun per seconferir cugl avat. Naven da Nossadunnaun ei la delegaziun ida ad Engelberg ed a Sarnen.

La delegaziun ha presentau als avats la situaziun della casa de Diu, exprimiu il giavisch dil pievel per siu manteniment ed empermess cumplein susteniment davart della vischnaunca de Mustér e dil Cumin della Cadi.

Remarcablamein veva igl avat de Nossadunnaun l'impres-
siun che quels signurs veglien, sper igl agid cun paders, oravon-
tut daners. La breigia ch'el ei sedaus per explicar la situaziun
finanziala e dell'administraziun della claustra demuossa ch'el
in versau um de finanzas, leva haver tutta garanzia. Ils treis
avats han empermess als de Mustér de presentar la caussa alla
proxima conferenza abbaziala e de far ina davosa emprova de
spindrament. Els speravan era ch'ins fetschi contractivas culla
regenza per far svanir ils impediments legals.

Ella Cadi vev' ins ussa bunas speronzas che l'ovra gartegi.
Mo avon che puder comparer giu Cuera vulev' ins saver co la
congregaziun sappi gidar. Quella decisiun stueva la conferenza
abbaziala dar.

La conferenza ha giu liug ils 22 d' uost 1879 a Gries. Pre-
sents fuvan avat Baseli de Nossadunnaun sco preses della con-
gregaziun, avat Anselm d' Engelberg, avat Carli de Mariastein,
avat Adalbert de Muri-Gries e Caspar Decurtins sco represen-
tant digl uestg de Cuera, dils Cumins de Mustér, Ruœun e Lum-
nezia, della vischnaunca e della claustra de Mustér.

Las tractaziuns han cuzzau bunamein 4 uras. Ils prelati han
accentuau las difficultads d' ina restauraziun, ferton che De-
curtins ha rugau per agid. La finfinala ein ils avats stai paregiai
de far ina emprova de restauraziun cullas suandontas condi-
ziuns:

1. La claustra de Mustér supplichescha igl uestg de Cuera en scret per la restauraziun e declara ded esser promts de suandar tuttas ordinaziuns della congregaziun.
2. Igl uestg de Cuera supplichescha la congregaziun de corrisponder al giavisch della claustra de Mustér. Igl uestg surpren el medem temps enstagl della congregaziun tutta responsablidad enviars la regenza ed il Cussegl Grond; el

vegn plinavon buc ad opponer als conclus della congregaziun concernent disciplina ed uorden en claustra; milsanavon vegn el ad empruar de far svanir las leschas dil stat, essend che l'entrada de novizs ed ina prosperitad della claustra san vegnir speradas mo cun quellas condiziuns.

3. Ils treis Cumins de Mustér, Rueun e Lumnezia supplicheschan igl uestg d'iniziar energicamein la restauraziun.
5. Il mistral en uffeci declara en num dils treis Cumins menzionai che quels vegnien a luvrar tenor lur puder per che las determinaziuns cantonalas concernent las claustras svaneschien; el empermetta plinavon de far siu pusseivel, sinachei che la scola reala vegni enteifer in onn dislocada ord claustra.
6. La congregaziun pretenda ch' il plevon de Mustér setragi en sia atgna casa-pervenda e ch' el magli e mogni leu, per cass ch' el appartegni buc alla cuminonza claustrala.

Decurtins ha — suenter haver retschiert in excerpt dil protocol de quei conclus — supplicau ils avats de tarmetter entochen igl εμπrem d'october entgins paders per la scola de Mustér ed era de mirar sch' ei fussi pusseivel de survegnir candidats e novizs. Ils prelati han empermess ad el de tarmetter mintgamaì in pader de Nossadunnaun, d'Engelberg e de Gries, sche las condiziuns fatgas vegnien ademplidas.

Per Mustér pudevan ils conclus de Gries tuttina far empau speranza, era sch' els decidevan nuot pil mument. Las condiziuns fatgas savevan vegnir ademplidas senz' auter. Problematica era per la casa de Diu de Mustér mo la pretensiun de separar la scola reala dalla claustra. En quei grau devan ils avats remarcabilein il maun a quels cerchels laics el Grischun che vulevan privar la claustra de sia scola per silsuenter snegar ad ella il dretg d' existenza.

Ina malentelgientscha ha denton complicau la situaziun. Decurtins era cumpatg dell' idea de haver contonschiu duas causas a Gries; per ina agid pil proxim atun, e lu, independentamein de quei succuors direct, sin fundament dils puncts fixai per l'emprova de restauraziun ch' era de far enteifer in onn. Ils avats da lur vart vulevan veser ademplidas tuttas condiziuns avon che gidar, schegie ch' il protocol de Gries scheva buca quei espressivamein. Aschia sevischinava igl εμπrem d'october ed ils paders empermess eran nuota d' entuorn. Igl avat de Nossadun-

naun era stuius che Decurtins queschi. El dubitava ch' ils Grischuns sappien buca ademplir il concordat, ha denton supplicau igl avat d' Engelberg de per cass tarmetter dus de ses paders si Mustér, essend ch' el sez sappi dispensar gnanc in. Mo atgnamein levan quels de Nossadunnaun nuota ir a Mustér. Igl avat scheva capir che ses paders seigien cargai de preoccupaziuns e tut Nossadunnaun era pessimista enviers la restauraziun della claustra de Mustér, suenter ch' ins «ha gia daditg sestratg a Mustér adumbatten e senza success.» Ins carteva a Nossadunnaun «ch' ei seigi finiu per ina ed adina cun Mustér sch' il bien Diu detti buc in' enzenna speciala». Il preses ha supplicau igl avat d' Engelberg d' empruar la caussa cun Gries. «Mo frestgamein viaden contractei inaga cun quels Grischuns, jeu hai aschi avunda ch' ei tarladescha finfatg».

Era in desperau clom d' agid de Placi Condrau ha buca puidiu volver quella posiziun negativa e targlinonta dil preses. «Nus supplichein e rughein», scriva Condrau, «d' haver pazienza cun nus e cun nossas relaziuns u la restauraziun garigiada ni ina fin honorifica della veglia abbazia, buca per consequenza de dissoluziun interna, mobein d' ina fin culla forza . . . Nus havein cumpleina confidanza che la lud. congregaziun stoppi buca star mal per ses sforzs novissims La reforma ei instradada quellaga cun depli breigia e capientscha»

Adumbatten, avat Baseli insisteva vinavon ch' il concordat de Gries vegni ademplus avon ch' ei detti agid.

Finalmein ha Caspar Decurtins — las preparaziuns per sias nozzas dils 20 d' october vevan fatschentau el bravamein — puidiu tarmetter ils documents ch' ils avats vevan pretendiu els tschun emprems puncts dell' entelgientscha. L' entschatta october ha el tarmess agl uestg de Cuera la declaronza della claustra de Mustér, quella dil president de vischnaunca de Mustér ed in' atgna en num dil Cumin. Uestg Francestg Constantin ha empalau vinavon ils acts cun ina brev dils 7 d' october a Nossadunnaun e remarcau ch' ils Cumins de Rueun e Lumnezia hagien buca saviu far cumin dapi ils 22 d' uost; perquei maunchien lur declaronzas. Sereferend sil contract de Gries ha igl uestg declarau de vuler ademplir las condiziuns en tuts graus. El ha supplicau igl avat de tarmetter enzaconts paders per saver entscheiver l' ovra della restauraziun. Per uonn stgisi in provisorium; in auter onn sappi lu daventar enzatgei definitiv.

Ils avats de Nossadunnaun e d' Engelberg eran dell' idea ch' ils acts tarmess bastien tuttavia buc, essend che Carigiet e Decurtins hagien mo consignau declaronzas personalas, buca legalisadas; ils Cumins de Rueun e Lumnezia hagien ensumma tarmess nuot, ed oravontut seigi la damonda della scola buca liquidada.

Aschia secloma la risposta digl avat d' Engelberg agl uestg de Cuera: ins vegli ademplier las condiziuns fatgas el decuors digl onn 1880, lu sappien ins entscheiver culla restauraziun igl atun 1880. Ils avats savessien cunzun buc ir a prau cun ina proposta d' in dils signurs, de tschentar la regenza avon in fait accompli entras tarmetter religius; quei massi encunter la constituziun federala e savessi periclitar l' existenza dellas atgnas claustras.

La fin d' october ha Placi Condrau scret ina ulteriura brev plein fiug a Nossadunnaun. Sereferend sils documents consignai l' entschatta october vul el nuota capir ch' ins vegli schar curdar la claustra culla stgisa ch' ils acts seigien vegni tarmess memia tard dal mistral. «La Desertina de 1265 onns po curdar; il Cumin della Cadi vegnir radicalisau e cun el igl entir Corpus Catholicum gartigiar en ina situaziun delicata! Avat Birker sa ussa furschar ils mauns, ed ils liberals pon segloriar della dissoluziun della claustra». L' arrivada dils paders igl atun havessi carschentau la cardientscha dil pievel enten il spindrament della claustra e las ordinaziuns cantonalas fussien probabel — per supplica dellas vischnauncas catolicas e dil Corpus Catholicum — vegnidass cassadas dal Cussegl Grond il matg 1880. Malgrad tut astga il davos sforz per spindrar la claustra entras la congregaziun buca muncar pli ditg. Condrau supplichescha e roga igl avat de gidar la paupra claustra e d' impedir las trestas consequenzas d' ina dissoluziun.

Era quella supplica ei stada adumbatten. Ils avats vevan pilmument detg lur davos plaid. Ei era ussa caussa dils Grischuns d' ademplier las condiziuns sufficientamein.

Da quei temps relatava era la pressa della bassa sur della restauraziun della claustra. La «Züricher Post» deplorava la ruina della Casa de Diu, alla quala Nossadunnaun sappi buca gidar pervia de sia decadenza interna. Il «Vaterland» constataba medemamein il dar ell' aua dellas emprovas de restauraziun entras la congregaziun; ins hagi denton tuttina speronza per ina

buna fin, essend ch' igl uestg ed il pievel catolic giavischien unanimamein la restauraziun.

Finfatg, il pievel veva de dir cunzun allas autoritads cantonalas in plaid ualti serius. La damonda era mo quella, co ins savessi comunicar l' opiniun publica als amitgs ed inimitgs d' ina restauraziun.

Cheu ha Caspar Decurtins dau aigra. Turnaus da siu viadi de nozzas a Ruma, vuleva el buca piarder temps pli ditg. Da Nadal 1879 ha el informau la dertgira circuitala, convocada a Mustér, davart las contractivas cugl uestg e culla congregaziun. Essend ch' ils avats svizzers veglien l' abrogaziun dellas prescripziuns cantonalas concernent la claustra, avon che vuler gidar, seigi la dertgira de Cumin obligada de proponer al Cussegl Grond la cassaziun de quellas ordinaziuns. Dertgira circuitala e deputai stuessien denton esser incumbensai dal pievel, perquei ch' els sappien buca sorprendere la responsablada per las consequenzas che quei pass sappi haver. La dertgira circuitala saveva bein avunda che la claustra sappi vegnir spindrada mo quell' uisa, ed ins carteva che l' ura fussi buca disfavoreivla per ina revisiun della lescha, essend la regenza toleranta e l' atmosfera dil combat culturian tschessada. Ils derschaders vulevan denton nuota convocar in Cumin extraordinari per la Cadi. Ins tumeva che Cuera savessi capir quei sco demonstraziun. Pér culla smantscha de Decurtins ch' el vegni a convocar il Cumin sco mistral, han ils signurs consentiu. Aschia ha la dertgira concludiu de convocar dus Cumins extraordinaris, per Sursassiala ils 31 de december a Mustér, per Sutsassiala l' entschatta schaner a Trun. La dertgira veva de comparer leu in corpore ed igl uffeci circuital dueva presentar al pievel la resoluziun:

1. Il Cumin incumbensescha la dertgira circuitala e ses deputai de far tuts pass per far svanir las prescripziuns cantonalas de 1861 e 1862 concernent la claustra de Mustér.
2. La dertgira circuitala vegn incumbensada de prender tuttas mesiras che pon sustener l' execuziun de quei conclus.

Quels dus Cumins ein stai ina expressiun elevonta della attaschadadad e fideivladad dil pievel della Cadi per sia Casa de sogn Placi. A Mustér ein bunamein melli umens seradunai da sogn Silvester, ferton ch' ina cozza grischa de nibels surtargeva il tschiel e spessa neiv curdava en stratscha nauscha. La basel-

gia claustrala era pleina entochen il davos cantun. A Trun ein buca bia meins umens seradunai. Decurtins ha sviluppau cheu sco veritabel tribun ell' atgna tiara avon omisdus Cumins per l' em-premaga siu senn expressiv per dramatica. En omisdus loghens serendan ils electurs della Cadi cumpignai dal tuchiez dils zenns als loghens de Cumin, ordavon la dertgira circuitala cul stab de Cumin ed il salter ellas colurs nazionalas. Cunzun la raspada a Trun ei stada impressiononta. Naven dalla residenza rappresentativa della Ligia Grischa, nua che landrechters e curriers havevan dapi tschentaners empalau las fatschentas della tiara, ei la dertgira circuitala serendida ils 4 de schaner alla testa de 900 umens alla piazza storica sper la caplutta de sontg' Onna sut igl ischi, nua che la Ligia Grischa fuva vegnida fundada avon 456 onns. Giud ina tribuna el liber sut igl ischi ha Decurtins me-nau la radunonza.

Omisdus cumins han acceptau unanimamein e cun legria la resoluziun presentada da mistral Caspar, suenter che Dr. Augustin Condrau ha giu segirau che la dertgira de Cumin stetti sco in um davos el.

Il decuors ruasseivel e dign dils dus cumins extraordinaris ha fatg sin tuts presents profunda impressiun ed ei vegnida remarcada egl entir Cantun. Decurtins era sepertgiraus de buca dar culs cumbels ellas costas dellas autoritads cantonalas. El haveva anzi constatau ch' il Cantun sappi era controllar la claustra e sia scola, sco tuttas tschellas scolas privatas, suenter che las respectivas perscripziuns seigien abrogadas e revedidas. En ina brev agl avat d' Engelberg, de Daniev 1880, ha Placi Condrau dau part ad el l' intenziun della dertgira de Cumin d' attac-car las leschas cantonalas pervia dils Cumins, essend che quel-las leschas seigien, sco ils avats pretendien, il pli grond impe-diment per ina restauraziun. Condrau tschenta, suenter che Nossadunnaun sedesinteressescha evidentamein per Mustér, sias speranzas sin Engelberg: «Per igl avat de Nossadunnaun e per signur P. Otto era avat Birker ina spina el det; quei pader ha detg biaras gadas che la claustra savessi tgunschamein vegnir restaurada sche Birker svanessi. Cun gronds sforzs ei l' elimina-zion de Birker reussida a nus, e tuttina para P. Otto tut auter che de vuler bein a nus . . . Per ventira ei Engelberg buc aschi engurgnius encunter Mustér, e nus sperein che Vossa Grazia s' interesseschi de nossa causa e ch' ei possi reussir de spin-

drar la pli veglia claustra benedictina della Svizzerà igl onn giubilar de sogn Benedetg.»

Decurtins veva bein giu convocau quels Cumins cun sias manieras impulsivas bunamein memia precipitadamein per saver leventar la damonda della claustra già avon il Cussegl Grond ch'era vegnius clamaus sils 12 de schaner. L'ura era buca eligida mal. Il Cussegl Grond veva de tractar per fatschenta principala d'ina sessiun extraordinaria la revisiun della costituziun cantonala, ina revisiun che dueva dar als artechels concernent la religiun ina formulaziun pli toleranta. Aschia prevedeva la costituziun denter auter che las corporaziuns religiusas dueian rugalar lur fatschentas internas independentamein ed administrar independentamein lur facultad, secapescha cun survegilonza suprema dil stat. Per la damonda della claustra fuv' ei favoreivel che già la survegilonza suprema della baselgia entras il stat tenor art. 11 haveva anflau opposiziun. La discussiun ha Decurtins entschiet cun declarar ch' il spért cuntenius el project stetti buca en concordanza culla costituziun della baselgia catolica resp. cun ses artechels de cardientscha. El ha advertiu de turnar ad applicar il spért dils artechels de Glion, nua che la forza hagi remplazzau il dretg; el ha era plidau d' in combat cun armas de ruina. Da vart protestanta ha Teophil de Sprecher referiu en favur d' ina libra baselgia en in liber stat. La baselgia seigi in institut memia sublim per suttametter ella al stat. Ei seigi caussa dil stat de procurar che las costituziuns ecclesiasticas cunterfetschien buc alla costituziun federala u cantonala; schiglioc hagi el buca de semischedar lien. Sprecher ha era accentuau la necessitad de prender risguard della minoritad catolica. Peterelli e Dedual han secundau Sprecher, ferton che Decurtins ha aunc inaga articulau ch' ils artechels concernent la religiun mondien encunter la libertad della baselgia; quellas determinaziuns cunterfetschien al spért della costituziun federala e representien quel dellas differenzas confessionalas dil 16 avel tschentaner.

Igl art. 11 ei lu era vegnius midaus considerablamein.

La discussiun ecclesiastica politica era stada enteifer ils tiarms d' ina atmosfera tuttavia concilianta. Buca raschienen de lutgas e sensibladads. Placi Condrau relata si da Cuera, nua ch' ils mess della Cadi persequitavan els corridors della Casa Grischia cun atenziun ed anguoscha l' atmosfera dil Cussegl, ch' ins

possì ussa haver buna speronza per la restauraziun della claustra.

Denton sevischinava la decisiun. Ils deputai della Cadi han igl emprem presentau lur incumbensa, retscharta dals dus Cuminis extraordinaris, al Corpus Catholicum, nua che Decurtins ha tratg a strada la caussa ils 14 de schaner. En in extendiu referat historic ha el, conformamein a sia maniera, dilucidau ils merets della claustra e supplicau il Corpus Catholicum de representar avon il Cussegl Grond il giavisch dil pievel arisguard la restauraziun. Dr. Condrau ha susteniu quei plaid dil mistral en num dils auters mess della Cadi en tuts graus. La Cadi pretendeva atgnamein l'abrogaziun dellas ordinaziuns cantonalas, surschava denton al Corpus Catholicum la decisiun, schebein ins sappi esser cuntents culla modificaziun. Per proposta de dr. Schmid ha il collegium catolic concludiu unanimamein de proponer al Cussegl Grond ina petiziun articulada per midar las prescripziuns. Per preparar l'istanza al Cussegl Grond han ins numnau ina commissiun de treis dels, composta dals signurs J. J. Dedual (president dil Corpus Catholicum), Decurtins e cuss. dils cantuns Peterelli, che ha nuota propi vuliu acceptar la nomina. Dr. Condrau ha catschau cuss. gov. Capeder en ina stria fatalitad cun sia proposta d'eleger el ella commissiun. Capeder ha rennuziau culla stgisa de buca vuler comprometter sia posiziun sco commember della regenza.

La commissiun pladida dal Corpus Catholicum ha redigiù la proposta al Cussegl Grond en duas sesidas, e quei sesprond de dar als giavischs ina fuorma aschi precauta sco pusseivel. Siu project ei lu vegnius approbaus dal Corpus Catholicum en ina secunda sesida, ed il biro dil C. C. ei vegnius incumbensaus de surdar la petiziun al Cussegl Grond. Quei biro, composts dals signurs J. J. Dedual president e dr. Frideric Brügger actuar, ha consignau l'istanza dils 19 de schaner ils 21 de schaner al Cussegl Grond. En ina brev cumpignonta havevan els fatg attents silla stoda situaziun della claustra de Mustér, che stoppi quintar cun dissoluziun sch' ella anfli buca immediat agid. Il pievel giavischi la restauraziun. Ei seigi necessari per contonscher quei d'abrogar, mitigar ni silmeins suspender entgins artechels dell'ordinaziun dil Cussegl Grond concernent las claustras. Tgei fina formulaziun che quella brev ha duvrau: ins sappi mussar sin fundament dils protocols dil Cussegl Grond che quellas or-

dinaziuns hagian buca vuliu periclitar la claustra, il cuntrari; ins hagi denton stuiu constatar ch' ellas hagian impediù e retardau la restauraziun ed aschia periclitau l'existenza della claustra.

La proposta dil C. D. alla suprema autoritad cant. seclama: Il Cussegl Grond concludi, risguardond il prighel che smanatschi l'existenza della claustra de Mustér ed il giavisch exprimius dalla populaziun catolica della Surselva, per dar la pusseivladad alla claustra de serestaurar:

1. Las prescripziuns, cuntenidas els paragrafs 3, 4 e 5 della ordinaziun dil Cussegl Grond dils 22 de zercladur 1861, vegnan suspendidas aschilunsch
 - a) che la recepziun de novizs resta buca pli limitada a Grischuns;
 - b) ch' ei seigi buca pli necessari de rabbitschar neutier ina dota de frs. 2250 per saver vegnir recepius en claustra;
 - c) ch' igl examen de maturitad seigi buca necessari per candidats ch' appartegnien gia al stan spiritual ni ad ina professiun erudita;
 - d) che la recepziun en claustra vegni approvada dal Cussegl Pign sco entochen dacheu, suenter che la suprazionza claustrala hagi approvau ella.
2. Pil cass ch' ina restauraziun duessi propi esser pusseivla, vegnan il Cussegl Pign e la Commissiun cantonala incumbensai ussa per lu de suttametter l'ordinaziun citada dil Cussegl Grond dils 22 de zercladur 1861 ad ina revisiun che promova l'existenza della claustra e de far ina adequata proposta al Cussegl Grond.
3. Ella cefra 3 dil conclus dil Cussegl Grond dils 13 de zercladur 1862 ei la determinaziun, che l'elecziun dils scolasts vegni fatga entras il lud. Cussegl d'educaziun, medemamein de suspender perinaga, cun mantener tshellas parts de quei conclus.

Il president dil Cussegl Grond ha communicau a quel ils 22 de schaner ch' il C. C. hagi petizionau la suspensa della ordinaziun digl onn 1861 concernent la claustra de Mustér. La tractaziun ei vegnida refretga pil mument.

Ella ei vegnida discussionada ils 30 de schaner suentermiezdi. Quels otg dis eran nuota vargai per nuot. Decurtins veva

influenzau ses compartisans davos las culissas ed era instruiu ses amitgs da vart protestanta.

Ins spitgava cun malpazienzia il resultat della debatta. Las tribunas eran tgiembel pleinas, dend il president a Dedual il plaid. Duas uras e mesa han ils plaids cuzzau entochen che la damonda ei stada madira per la decisiun. Dedual ha motivau las propostas dil C. C. cun far attents che mo 4 conventuals vivien oz, dils quals il pli giuven hagi 63, il pli vegl 78 onns. La claustra mieri per gronda dolor della populaziun catolica, sch' ins porschi buca beinspert agid ad ella. La congregaziun benedictina seigi promta de gidar, mo sut la condiziun che las ordinaziuns cantonalas, oravontut igl artechel concernent ils novizs e la scola vegnien midadas. Igl oratur ha concludiu culla supplica de corrispunder als giavischs dils catolics, che fetschien tuttina 2/5 della populaziun dil Cantun. In tozzel oraturs ein s'annunziati per prender il plaid en la discussiun.

Igl empren ei cuss. gov. Capeder sesalzaus. Cun in plaid ualti liung ed evidentamein smugliont ha el cartiu de stuer dubitar schebein ei seigi gidau tuts interessents cun restaurar la claustra. El haveva era ses dubis davart la pusseivladad d' ina restauraziun suenter che buc in noviz seigi entraus dapi 1839. La claustra seigi stada sin murir gia ditg avon che l'ordinaziun cantonala vegni relaschada. Il motiv seigi che la claustra hagi buca pli ina missiun e ch' ella seigi antiquada. Sch' ins giavischi oz tuttina sia existenza per motivs de pietad, lu mereti quei giavisch risguard, ins astgi denton buca plidar d' urgenza. Quei ch' appartegni las propostas dil C. C. sche fussi ei offendiu il Cussegl d' educaziun cun privar el dalla competenza d' elegger ils scolasts. Ins stoppi impedir in svilup che savessi in di forsa catschar la claustra ella bratscha d' ina congregaziun jastra. Avat Birker hagi savens detg ch' el vegli pli bugen star senza novizs che prender glied mediocra. Sch' ins examineschi buca ils novizs, lu sappi ei daventar ch' ils conventuals dissolvien semplamein in bi di la claustra per seschar pensionar. Capeder ha finiu cun la proposta d' empalar la caussa al Cussegl Pign ed alla Commissiun cantonala, sinaquei che quellas instanzas sappien far rapport e proposta cun caschun della proxima sessiun dil Cussegl Grond.

Buc in falien vess ins udiu suenter ch' il catholic liberal haveva finiu siu plaid. Senza dubi haveva igl um de Salouf vuliu

imitar Augustin Keller. Ussa pér vesev' ins con prudent che dr. Condrau veva fatg de proponer el Corpus Catholicum d' eleger Capeder ella commissiun redaczionala per las propostas al Cussegl Grond. Cheutras vess ins saviu ligiar ad el ils mauns avon il plenum; scadin cass vess el stuiu mussar sias hartas avon. Il plaid de Capeder ha vilentau ils catolics, essend ch' el haveva cuschiu el C. C. Ils protestants ed ils liberals catolics pudevan rir da cor.

Cheu ha Decurtins dumandau il plaid, Tgi saveva aunc dubitar ch' el fussi l' olma della restauraziun claustrala? Ussa stueva el exequir l' incumbensa ch' il pievel veva surdau ad el il di de Cumin, nua ch' ins veva fiers encunter sia veglia il manti tgietschen sur sias spatlas.

Ils radicals e framassuns seniester, ils opportunists el center dell' aula, ils agens combattants dretg, tut che teidla la bova che vegn. Il «Liun de Trun» ei aunc buca proverbials en Svizera e lunsch sur ses confins ora; mo sc' in liun prepara il pli giuven deputau dil Cussegl sia attacca. Quella fatscha marcanta cul baditschun gagliard e cul frunt lad ei stendida; ils égls, umbrivai da spessa survintscheglia, bettan cametgs davos ses egliers d' aur; il spess barbis spelau trembla sut il schumbrar de siu plaid; sia cavallera semeglia ina bandiera sgulatschonta el stemprau. Ei vegn sco la lavina de Garveras. Scochemai gauda el il renum dil meglier oratur dil Cussegl Grond.

La Casa de sogn Placi personifichescha in remarcabel toc della historia retica. Ella ei in vegl refugi della libertad grischna. Il pievel ha aunc buca emblidau quei sanctuari nazional. Scadin Cumin porta danovamein la regurdientscha della rolla che la claustra ha giugau en sia historia. Sulettamein la historia novissima della claustra ei in temps zun trest. Ins ha denton savens empruau la restauraziun cun mieds nunpusseivels. La congregaziun benedictina ei promta de gidar, sco che las prescripziuns excepzionalas crodan. Il convent de Mustér garegia la restauraziun unanimamein. Nus stuein nuota tumer ina invasiun da Nossadunnaun ni d' Engelberg. La claustra ha aunc adina ina gronda missiun.

Igl oratur haveva operau bein de presentar la claustra sco refugi della libertad; aschia haveva la damonda survegniu in aspect patriotic; mo sche Decurtins ha saviu fascinar il Cussegl lu ei quei buca daventau entras quei ch' el ha plidau, plitost en-

tras la moda e maniera, co el ha plidau. Tgi che steva en sala ni sin tribuna, tuts eran tschaffai. Tuts presents sentevan giufuns lur olma: quel che plaيدا cheu ei buca in politicher freidatsch cun dètgas bahaultschas che defenda la proposta d'ina minoritad; quel ei in idealist che batta cun tut sia olma silla barricada la lutga pil manteniment d'in sanctuari. Ses plaids plein fiug e flomma ein quels dil pievel catolic, dil pievel romontsch.

Decurtins ha finiu culs plaids e culla supplica: Gidei nus a spindrar la claustra cheutras che vus deis ad ella la libertad necessaria.

Buc in che vess giu la curascha de snegar alla veglia casa de Diu succuors ed agid.

Dil reminent, avon ch' il Cussegl vessi saviu serevegnir dall' impressiun dil plaid de Caspar Decurtins ha in auter ver um grischun priu il plaid. Ina statura secca e magra cun ég's ardents ed ina fatscha ascetica e neidia che vess fatg honor a scadin conventual: Teophil Sprecher de Bernegg. Dretg e senier han ins tedlau il plaid dil protestant positiv e tolerant, buca meins che vivon il mistral della Cadi. Sprecher ha confessau sinceramein: Nus essan pli biars protestants e vein il sentiment de buca esser competents en quella damonda. Nus vulein denton esser tolerants en favur della libertad. L'ordinaziun va me-mia lunsch e sto vegnir suspendida. Il futur capo dil stab general ha fiers il bi plaid ella debatta: Nus dein ad in moribund buc il davos tissi, plitost nus empruein quei ch' ei pusseivel per mantener sia veta. Miera el tuttina, lu essan nus silmeins buca la cuolpa, mobein sulettamein privai d'ina biala regurdientscha historica.

Senza dubi han Decurtins e Sprecher decidiu quei di la damonda della claustra en favur della restauraziun. Cuss. naz. Caflisch ha bein empruau de secundar Capeder cun pretender che las ordinaziuns cantonalas seigien necessarias e senza donn, sco era cun far la prigulusa insinuaziun de duvrar la facultad claustrala per diever de scola della part catolica. Caflisch ha criticau ils dus Cumins extraordinaris che duevien squitschar la regenza. Dau la decisiun ha il fatg che ni Capeder ni Caflisch ni enzatgi auter ha opponiu alla restauraziun. La debatta mava sulettamein per la damonda, schebein la petiziun dil Corpus Catholicum e cheutras la restauraziun dueigi vegnir decidida

quella sessiun ni pér la primavera. Peterelli ha duvrau la ventireivla formulaziun ch' ins spetgi buca dals protestants ch' els apprezzieschien las claustras per enzatgei modern, els duessien mo prender risguard de tshella confessiun. Sia proposta de compromiss, sustenida era da Decurtins, tenor la quala il Cussegl Grond dueva numnar ina commissiun per far aunc quella sessiun rapport e proposta, ha stuiiu ceder alla proposta Bezzola ch' ei sepusaus sin Capeder: Cussegl Pign e Commissiun cantonala vegnan envidai de ponderar l' entira questiun e de far rapport e proposta l' altra sessiun, suenter haver consultau il departement d' educaziun ed igl ugau della claustra.

Schegie ch' ils amitgs della restauraziun vevan buca giu success quellaga, il decuors dellas tractaziuns veva tuttina demussau ch' il patratg de manteniment della claustra veva en principi buca de far cun opposiziun. La decisiun della primavera astgav' ins spitgar cun bunas speronzas.

Sulettamein in intermezzo empau penibel ha disturbau las tractaziuns a Cuera ch' ein schiglioc idas diltuttafatg vengonzamein e loialmein. Igl actur apparteneva buc allas retschas dils radicals grischuns. Duront che la damonda steva aunc en discussiun el Cussegl Grond ha il «Freie Rätier» publicau ina seria d' artechels che ludava igl avat Birker en in ludar e che calumniava las autoritads circuitalas senza retegn. Avon il mediatuor ha Decurtins enderschiu che prof. Diebolder, in nevs digl avat, era igl autur de quels rapports. Decurtins ei staus nobels avunda per declarar el «Rätier» en ina declaronza ufficala ch' ins hagi nuota caschun de rispunder ad attaccas da quellas varts. Ein quels artechels veramein stai inspirai da Birker, e quei astg' ins supponer, lu metta quei fatg el en ina curiosa situaziun. Scadin cass eis ei buca stau siu meret sche la restauraziun steva malgrad tut per anflar ina ventireivla conclusiun.

Il Cussegl Pign ha persequitau la damonda della restauraziun della claustra secund l' incumbensa e senza targlinar. Gia ils 2 de mars ha el supplicau igl ugau della claustra ed il Cussegl d' educaziun de far in pareri. Il Cussegl d' educaziun ha communicau sia opiniun ils 24 de mars. El era sedividius duront la discussiun en ina maioritad ed en ina minoritad ed ha presentau alla regenza omisduas propostas. La proposta della maioritad seclamava: La scola actuala della claustra vegn cassada ed en siu stagl vegn la scola reala dil Cumin instituida sut direcziun

suprema dil Cussegl d'educaziun; la claustra ha de far contribuzions finanzialas a quella scola. La minoritad ha proponiu: 1. Conventuals ch' entran per l'emprenaga en claustra ston far in examen de maturitad avon il Cussegl d'educaziun ni selegitar en quels risguards sufficientamein. 2. Per cass che la claustra fa in'atgna scola, mantegnan ils conclus dil Cussegl Grond dils 8 de zercladur 1861, § 7, e dils 13 de zercladur 1862 lur vigur.

Toggenburg, ugau della claustra, ha scret siu pareri ils 31 de mars. Conformamein a siu mandat eis el s'exprimius davart la situaziun finanziaria della claustra, davart las relaziuns generalas ed era davart la pusseivladad d'ina restauraziun.

Tenor siu pareri possedeve Mustér 1877 ina facultad de 354 351.34 francs; ils onns 1852—1877 haveva la claustra fatg anavon per 10 667.55 francs. Era il quen dell'administraziun concludeva cun entradas de 24 483.26 francs e cun in avanzament de 695.76 francs. Toggenburg quintava cun buns aspects pigl avegnir. Ina buna administraziun sappi realisar in avanzament de 16 000 entochen 17 000 francs. Era las expensas savesien vegnir reducidas. Sin fundament de quella bilanza veva Toggenburg l'idea che Mustér possi senz' auter purtar ina augmentaziun dil personal che fussi necessaria el cass d'ina restauraziun.

Arisguard la damonda della restauraziun senza ei igl ugau della claustra s'exprimius sco suonda: La claustra hagi impundiu en siat onns, dapi 1862, buca meins che 35 212.74 francs per la scola, per gronda part per pagar ils scolasts. Duessien ussa atgnas forzas procurar l'instrucziun en scola, lu svanessien quella expensas pli u meins. La dota gioghi denton per la restauraziun absolutamein buc ina rolla, essend ch'ei vegni adina a se tractar mo de paucas entradas. Ella seigi anzi per raschuns enconuschentas mo en via alla restauraziun. Perquei propona Toggenburg en scadin cass ina reducziun e pretenda de recepìr silmeins burgheis svizzers sut las medemas condiziuns sco grischuns, in tractament differenziau mondi encunter la constituziun.

Concludend exprima Toggenburg aunc per giavisch della regenza sia opiniun davart il stan general della claustra: Mustér hagi pituu grevamein el decuors dil temps, cunzun entras la confiscaziun en Vuclina ed entras ils barschaments. Pervia

Priur P. Ben. Prevost

de forza superiura eis ella sesbassada e daventada in convent pauperet. Essend sia existenza 1846 en discussiun, han las vischnauncas ed il Cumin gidau cun daners e material de construcziun. La decadenza finanziaria ha era giu sia influenza sigl uorden intern; aschia ha puspei il pievel pretendiu intervenziun dallas autoritads spiritualas, cunzun cura che avat Birker aveva disdiu. Toggenburg articulescha che Mustér seigi curdaus en quella situaziun pli entras disgrazia che per atgna cuolpa. El attesta era che vischnaunca e Cumin ed era singuls d' auters Cumins giavischien la restauraziun. Senza dubi ch' ella corrispundessi al giavisch della part catolica. Il pareri concluda cun in fervent assegn ch' il Grischun hagi d' engraziar sias ligias alla iniziativa della claustra. Buc in advocat havess saviu anflar pli bials plaids per la claustra che quels ch' igl ugau della claustra ha resumau en siu rapport final; Ils avats de Mustér han adina suandau la missiun inaugurada da Pieder de Pultengia, els han pertgirau dretg e libertad della tiara. La claustra . . . ei maina vivida en isolaziun egoistica . . . mobein el pievel cul pievel» . . . «Ins . . . astga numnar ina anomalia ch' ins ha pli tard — senza seregurdar dils merets della claustra, che ha purtau nus alla suveranità; che ha dau a nus la libertad — privau il convent della libertad, ch' ins ha impediù siu liber svilup e ch' ins ha priu ses dretgs de libra autonomia ch' ella ha sdrappau ord ils mauns dils turmentaders dil pievel 1424. Ins astga buca metter quei moviment sil quen della malengrazieivladad proverbiala della republica; nus stuein anzi supponer ch' il maun protectur dil stat hagi vuliu spindrar la claustra de sia ruina. Essend che quei mied ei fallius ed ei staus nuscheivels per il svilup della claustra, damonda il risguard beinvulent de sligiar ils ligioms, che tegnan ligiada la claustra dapi 1859, e de surdar ella alla libertad ch' ella ha dau a nus.»

Senza dubi ha quei pareri profund e veramein classic digl ugau della claustra influenzau de maniera decisiva la posiziun della Commissiun cantonala e dil Cussegl Pign.

La Commissiun cantonala, ch' ei sesida a Cuera naven dals 7 entochen ils 22 d' avrel, ha tractau la questiun della claustra treis dis in suenter l' auter. Decurtins veva 1879, cun caschun dellas elecziuns ella Commissiun cantonala, che vevan dau ad el tontas vuschs sco a Joos, stuiu ceder, cun trer la sort, era denton vegnius elegius suppleant. En quella qualitat ha el assistiu

allas tractaziuns davart la restauraziun della claustra. En num de siu Cumin, dil Corpus Catholicum e della claustra ha el presentau la damonda dil C. C. Il fundament della cusseida formavan ils pareris dil Cussegl d'educaziun e digl ugau della claustra. El decuors della discussiun han ins leventau certs dubis, schebein la restauraziun della claustra de Mustér seigi ensumma pusseivla d'in temps «che las claustras parien ded esser antiquadas e ch'ellas maunglien d'ina clamada interna ch'ellas vevan vivon»; ins stoppi era haver dubis davart l'opportunitad de cassar las ordinaziuns dil Cussegl Grond che veglien tuttavia buca periclitar la claustra; il cuntrari, ellas seigien stadas instradadas e proponidas expressivamein dallas autoritads catholicas. Ins era denton paregiaus da mintga vart de modificar ellas per cass ch'ellas impedessien ina restauraziun. Da vart protestanta regeva in bien spèrt de toleranza. Cunzun Albertini e Raschein han fatg attents silla constiuziun federala che garanteschi la libertad confessionala. Els vevan l'idea che l'entira fatschenta interesseschi plitost la part catolica che la regenza. Puspei eis ei stau igl era-catolic Capeder che dubitava della pusseivladad de restaurar la claustra e che vuleva nuota capir tgei missiun che la claustra de Mustér pudessi aunc haver. Tuttina ha el schau valer che buca l'actualitad della claustra seigi decisiva, mobein sulettamein il giavisch della part catolica. La damonda sappi star aviarta, schebein la facultad claustrala savessi buca plitost vegnir impundida per in auter intent, per ex. per in asil u per stipendis per spirituals. Pensum principal della regenza seigi de mirar che la facultad vegni buca separada da siu intent. Peterelli ha accentuau ch'ina claustra sappi esser nizeivla era senza scola, per ex. entras tgirar malsauns, haver quitau dils paupers, procurar in puresser exemplaric. D'ina idea fuv'ins ella Commissiun cantonala en quei ch'ina emprova de restaurar la claustra pericliteschi buc ils interess dil Cantun. Aschia ei sco resultat della minuziusa discussiun ina proposta dil president dr. Nett stada pusseivla, la quala ha retschiert vigur de conclus; Ins vegli entrar ella revisiun della ordinaziun dil Cussegl Grond de 1861; buca risguardar las propostas dil Corpus Catholicum sco talas e presentar al Cussegl Grond ina atgna proposta per la revisiun concludida.

L'ordinaziun revedida, projectada dalla Commissiun cantonala concernent la claustra de Mustér, ha risguardau en tuts

ils puncts las propostas dil Corpus Catholicum. Las determinaziuns davart igl ugau della claustra e la survigilanza suprema dil stat quei ch' appartegn l' administraziun della facultad, ein buca vegnidas midadas; ellas eran buca vegnidas contestadas. La restricziun della recepziun de novizs sin Grischuns ei vegnida extendida sin burgheis svizzers, gie il Cussegl Pign saveva lubir la recepziun excepziunalmein era ad jasters. Spirituals e studegiai, che s' annunziavan sco novizs, savevan vegnir dispensai dalla matura entras il Cussegl Pign; schiglioc ein ils conventuals vegni paregliai cul clerus secular arisguard la matura.

La contribuziun d' entrada pils novizs saveva la claustra fixar senza, sut dretg de controlla dil Cussegl Pign. Concernent la scola ha la Commissiun cantonale proponiu la formulaziun della maioritad. La scola reala en claustra vegn cassada ed en siu stagl vegn la scola reala dil Cumin a Mustér fundada. Per siu susteniment ha la claustra de dar ina contribuziun commensurada. La commissiun ha denton era risguardau la proposta della minoritad che seclamava: Fundescha la claustra ina scola nova, sche stat quella sut la survigilanza suprema dil Cussegl Pign, sco scadin' outra scola privata dil Cantun.

Il Cussegl Grond ha approbau ils 10 de zercladur la ordinaziun revedida dalla Commissiun cantonale quasi senza discussiun ed unanimamein. Ina proposta che vuleva conceder ad jasters mo lu la recepziun, sch' ei setracti d' engaschar forzas tut specialmein capavlas, ha buca contonschiu la maioritad. Ins ha anzi schizun facilitau la pusseivladad de retscheiver novizs jasters culla formulaziun ch' il Cussegl Pign sappi lubir ad els l' entrada, sch' ei setracti de gudignar bunas forzas per la claustra, enstagl per la scola, sco il project della commissiun veva prevediu quei passus.

Decurtins ha resalvau — suenter l' approbaziun dell' ordinaziun entras il Cussegl Grond — cun ina declaronza per protocol tuts dretgs dil Cumin enviers la claustra, sco el veva era votau ella Commissiun cantonale per la separaziun della scola mo perquei che la congregaziun veva pretendiu quei per condiuziun de siu agid. Era ella commissiun vev' el resalvau cun ina declaronza protocolara tuts dretgs ch' il Cumin possedeve enviers la scola claustrala.

Aschia havevan las autoritads civilas aviert la geina per

la restauraziun. Tut era iu autruisa che quei ch' ins veva temiu cunzun a Nossadunnaun.

Quei oreifer resultat ei staus pusseivels oravontut entras l' intervenziun della Cadi en favur della Casa de Diu. Buca per nuot han buca-catolics ed era-catolics fatg attents sin quei fatg el decuors dellas tractaziuns preparativas. La Cadi era veramein sesemtgada sc' in um sil clom de siu mistral per defender il convent periclitau. Duront la davosa fasa dellas tractaziuns decisivas el Cussegl Grond vev' ins urau publicamein en tuttas las pleivs della Cadi pil manteniment della claustra.

Ussa vevan las autoritads ecclesiasticas la caussa enta maun, igl emprem la congregaziun benedictina, las condiziuns della quala eran vegnidas ademplitas sil davos punct. Ils amitgs della restauraziun han immediatamein priu contact cun ella.

Decurtins ha aunc inaga tratg a strada la damonda della claustra el Corpus Catholicum sunter las tractaziuns dil Cussegl Grond. El ha fatg attents che la Cadi seigi adina procedida cun cumplein consentiment, per part schizun per commissiun digl uestg e della claustra de Mustér. Il Corpus Catholicum ha delegau el e cuss. dils Cantuns Peterelli a Nossadunnaun per comunicar al preses il stupent resultat dellas tractaziuns e per supplicar el d' entscheiver la restauraziun cun tutta energia. A Nossadunnaun ha Decurtins pretendiu dalla claustra de Mustér, sin fundament d' ina veglia obligaziun de dar al Cumin in magister, ina contribuziun annuala de 1000 francs per la scola reala translocada el vitg; plinavon ha el giavischau era dalla congregaziun ina contribuziun annuala de 200 francs. Quella pretendsiun ha il preses renviu senza far liungas; el era denton prompts de discutir la pretensiun enviars Mustér. El ha supplicau ils dus signurs dil C. C. de comunicar il text exact dil conclus dil Cussegl Grond, de tarmetter bilanza ed inventari della facultad della claustra, ed ha pretendiu che scadin abus e scadina servitut svaneschi, schilunsch ch' ellas disturbien la claustra, sco era ch' il plevon de Mustér dislocheschi en casa-parvenda.

Las novas pretensiuns digl avat fan tuttavia buca l' impressiun ch' el seigi staus entusiasmaus della nova situaziun. Per ina settractav' ei de giavischs pli che enconuschents, ch' eran mai vegni renviati, e per part gia adempli, ni ch' ei settractava

de fatschentas che savevan vegnir rugaladas e lugadas senz' au-
ter cull' entschatta della restauraziun.

Mo avat Baseli veva nuota bien far. Personalmein ni saveva
ni vuleva el snegar igl agid a Mustér. «Ils signurs dil Grischun
ein i aschi lunsch», scriva el agl avat d' Engelberg, «ch' ils avats
ein obligai d' empruar enzatgei.» El era prompts d' ir sez si Mu-
stér, sch' ei stueva propi esser, per ademplir l' empermischun
dada a Decurtins cun caschun della conferenza a Gries. El stue-
va denton prender risguard dell' atgna claustra, ella quala rege-
va ina antipatia insuperabla encunter Mustér. Nus capin per-
quei ch' il preses ha, declarond igl avat de Muri-Gries cuort
avon che la scola de Mustér duevi entscheiver, ch' el sappi buca
tarmetter in pader, envidau quel de maniera alternativa de dir
gie ni na, senza tralaschar de regurdar el allas consequenzas
d' in na; lu vegni Nossadunnaun numnadamen era a seretrer,
aschia che la restauraziun de Mustér daventi aunc pli proble-
matica.

Gia avon che la risposta definitiva de Gries arrivi, ein ils
avats de Nossadunnaun ed Engelberg secunvegni de tarmetter
Pader Gion Battista Troxler che dueva s' orientar a Mustér.
Senza targlinar ha igl avat Regli de Muri-Gries denton concediu
sez in pader, e quei il giuven P. Benedetg Prevost, che fuva da
gliez temps dapi dus onns magister dils novizs en sia claustra.

Igl avat de Nossadunnaun ha annunziou a Decurtins la ve-
gnida dils paders cun ina brev. Decurtins, che veva gia tarmess
la fin de fenadur igl inventari della facultad claustrala ed ina
copia legalisada della nova ordinaziun cantonala, ha calmau cun
ina brev d' engraziament al preses eventuals ulteriurs dubis en-
viars la restauraziun cun sincerar ch' il stat vegni a schar alla
claustra quasi cumpleina libertad dell' administraziun de siu in-
tern e de sia economia. Ella veglia Rezia libra regi il spért jose-
finistic dapi partid' onns buca pli.

Ils pass che han silsunter promoviu la realisaziun della re-
stauraziun de Mustér savein nus resumar cuortamein.

Igl εμπrem d' october ein P. Benedetg Prevost e P. G. B.
Troxler vegni da Nossadunnaun a Cuera. Culla benedicziun digl
uestg ein els i la sonda, ils 2 d' october, enviars Mustér. A Trun
ei Decurtins secapescha sestentaus buca mal de beneventar ils
dus benedictins e cumpignar els personalmein a Mustér, nua
ch' ils signurs Dr. Condrau e president Carigiet ein stai gideivels

cun tutta curtesia. Sper il portal della claustra ha il pign convent de Mustér retschert ils dus benedictins en cumpignia dils treis signurs numnai. Da marena ha Decurtins exprimiu en in plaid de meisa siu plascher ch' ils paders seigien arrivai ed ha giavischau ad els la benedicziun de Diu per l' entschatta della restauraziun.

Enzaconts dis pli tard ei P. Martin Gander de Nossadunnaun arrivaus a Mustér. Muri-Gries ha ladinamein tarmess in secund pader, Vigeli Perathoner. P. Troxler ei vegnius confirmaus ils 8 d' october dagl uestg Francestg, arrivaus a Mustér cuort suenter ils paders, per administratur della claustra, e quei per proposta della congregaziun, ferton che P. Benedetg Prevost ei vegnius numnaus priur. P. Placi Tenner han ins cun ditg tulanar pudiu far surprendre honoris causa il tetel d' in superiur.

Cunquei era le restauraziun vegnida iniziada cun forza e vigur entras la congregaziun.

La regenza ha buca giu bugen ch' ils paders han buca fatg viseta en Casa Grischa e ch' els vevan era buc annunziau lur arrivada a Mustér. Cun ina brev curteseivla ha ella supplicau la suprastanza claustrala tenor § 3, 4 e 5 dell' ordinaziun statale de dar rapport davart la vegnida de treis paders e 5 novizs. Tut ei lu secalmau entras l' informaziun ch' igl uestg possedi las personalias e vegni ad orientar la regenza; ils 5 novizs seigien sempels students che veglien examinar lur clamada en claustra e paghien dunsenna.

Decurtins, che cussegliaiva incontin ils paders jasters, fuva dell' idea che regenza e pievel grischun veglien considerar la claustra absolutamein per independenta. Daveras ha la regenza exprimiu en ina brev alla suprastanza sia cuntentientscha della restauraziun iniziada, suenter ch' ella veva giu obteniu ils rapports digl uestg e digl ugau della claustra.

Las questions ch' appartenevan la restauraziun eran denton vegnidas lugadas senza incaps era cullas autoritads circuitalas della Cadi. Il meret de Decurtins eisi stau che la Cadi ha purtau considerablas unfrendas finanzialas pil manteniment della claustra. Cun caschun d' ina sesida extraordinaria della dertgira circuitala dils 17 de settember 1880, alla quala il mistral veva era envidau tuts deputai dil Cussegl Grond e tuts presidents de vischnaunca della Cadi, han ins discussionau particularmein la damonda della congregaziun che la claustra stoppi vegnir delibe-

rada per 10 onns de tuttas contribuziuns alla scola reala dil circuit. Quella pretensiun ei vegnida acceptada suenter che Decurtins veva giu accentuau ch' il pievel della Cadi vegli buca schar ir empaglia la restauraziun pervia d' ina damonda finanziaria. Plinavon ha la dertgira circuitala desistiu per giavisch della congregaziun de guder ils gentars gratuits en claustra, che fuvan stai usitai entochen dacheu. Era la veglia isonza ch' igl avat vegni retscharts e cumpignaus solemnamein dalla claustra en curtgin-cumin, ha stuiu svanir per insinuaziun della congregaziun. Persuenter dueva el dacheudenvi dar la benedicziun als signurs ed al pievel en baselgia claustrala avon cumin.

Aschia saveva ina energica restauraziun della claustra entschiever. Ella ei era vegnida iniziada cun tutta curascha. Priur ed administratur han tarmess gia igl atun 1880 a singulas personalitads supplicas per agid en favur della restauraziun della claustra. La restauraziun fageva era legreibels progress. Fertion ch' il quen annual della claustra pro 1880 cunteneva aunc in deficit de 5 807.99 francs, ha el purtau ils onns sequents atras atras considerabels avanzaments. Quei meret apparteneva a P. Troxler. El segloriava d' haver complimentau giuadora ils signurs Condraus «che hagian catschau lur nas ditg avunda els quens della claustra». Cugl ugau della claustra, Toggenburg, e culla regenza ha el adina giu bunas relaziuns.

Igl atun 1881 ha Mustér entschiet cun duas classas ina scola latina. La scola nova fuva el senn dell' ordinaziun dil Cussegl Grond ina scola privata. Gia ils examens finals digl onn 1880 eran per l' empremaga buca vegni assistì d' ina deputaziun dil Cussegl d' educaziun, fertion che Decurtins haveva — sco representant dil Cumin — dilucidau denter scolasts e scolars l' impurtonza della nova ordinaziun davart la claustra, accentuau ils merets della Cadi pil manteniment dil convent e stimulau ils scolars de mantener vinavon era per lur part lur attaschadad per la Casa de sogn Placi, la gronda benefactura della Surselva. La nova scola latina della Claustra era in patratg dil Caspar. En num e per commissiun della dertgira de Cumin veva el engraziu cun ina brev dils 15 de zercladur 1881 als avats de Nosadunnaun, Engelberg e Muri-Gries per lur energia e sacrificontadad che hagian lubiu mo ellas la restauraziun. Cun quella caschun ha el supplicau d' ereger ina scola latina cun ina ni duas classas pigl unviern 1881/82 che dueva far fundament per in

gimnasi de pli tard. La motivaziun de quella damonda ei aschi caracteristica pil patertgar e projectar de quei um, ch' ella mereta de vegnir menzionada cheu silmeins en excerpt.

Il pievel catolic sto s' exponer al prighel de schar turnar ses fegls tut auter en ca-lur che quei ch' els han bandunau a sias uras la tiara. La giuventetgna catolica grischuna sestiarina en differents instituts ordeifer il Cantun e piarda aschia in ver tschep de tegn e concentraziun per in bien collaborar de pli tard. En quels graus seigi mo fatg attent sin in fatg d' enorma impurtonza: dapi 20 onns seigi buc in teolog catolic sortius dalla scola cantonale a Cuera. Quei savessi plaunet la claustra de Mustér migliurar cun sviluppar siu gimnasi en in seminari pign digl uestgiu. A quei giavisch dil mistral han ils avats corrispundiu — sco scret — gia ils 5 d' october 1881. Las duas classas latinas vevan mo 10 scolars interns e 7 externs, mo il plascher della populaziun era gronds. Ils paders jasters eran cuntents cullas prestaziuns dils scolars. Igl unviern 1883/84 ei ina tiarza latina vegnida aschunschida cun ina preparanda.

Culla reorganisaziun dell' administraziun claustrala, culla reintroducziun dil chor regulau e cull' entschatta della scola haveva la restauraziun survegniu bien catsch. Francar ella savevan denton mo atgnas novas generaziuns. Ch' ils candidats ein arrivai a Mustér ensemen cuagl agid dellas claustras benedictinas, era quei ha la claustra giu d' engraziar a Caspar Decurtins. La fin de zercladur, cura ch' el veva visitau Engelberg e Nossadunnaun cun Peterelli, haveva el fatg propaganda per la claustra de Mustér ellas retschas dils maturants d' omisduas claustras. Scochemai han 4 students d' Engelberg suandau siu clom ed in 5 avel era s' annunziaus a Sviz. Ils students che Decurtins veva engaschau per Mustér seregurdavan aunc suenter biars onns cun engrazieivladad dil di ch' il giuven mistral veva alarmau els cun entusiassem triumfont de vegnir e spindrar ina casa de Diu en ruina e decadenza.

Denton, era l' entrada dils tschun novizs, als quals il Tujetschin Giachen Martin Berther, premlitinent dell' armada svizera, ha fatg cumpignia igl atun 1882, pudeva pil mument buca francar la restauraziun della claustra. Pér il davos mument pareva ei sco sche tut urdess ina conspiraziun encunter sia renaschientscha. Quella ga smanatschavan difficultads internas il davos sforz della restauraziun.

Ils dus paders alla testa, priur Benedetg Prevost ed igl administratur Gion Battista Troxler, vegnevan nuota ual perina. Cunzun il staltalter — quei sto vegnir detg sin fundament della gronda corrispondenza — era buc igl um per restaurar ina claustra che steva per ir a frusta. El era in um supiervi e stinau che fageva nuota liungas sch' ei settractava de giudicar relaziuns e personalitads jastras; sesez prendev' el quasi per infallibels. El era senza dubi talentaus, mo dasperas in character intrigant ed empau patalog che ha mai anflau las veras relaziuns cun ses confrars a Mustér ni cul contuorn. Gia avon ch' el vegni a Mustér veva el vilentau igl avat de Nossadunnaun entras in artechel senza tact, indiscret e de gronda canera en ina gasetta de Subsilvania, in artechel che munglava il davos fastitg dil spért benedictin. Sur digl avat de Nossadunnaun giudichescha Troxler en ina de sias empremas brevs agl avat d' Engelberg, gie gia avon ch' el vegni a Mustér, de maniera loscha e nunqualificabla. De Decurtins di el, vegnend il mistral en claustra pervia dil revers per la dislocaziun della scola reala giu vitg: «Era signur Decurtins ei in Grischun, fauls e magari josefinists.» Ual da lezzas uras saveva mo in um giudicar aschia Decurtins, per il qual engrazieivladad e senn per giustia eran caussas nunenconuschentas. Sche Decurtins, che saveva con impurtonta che la simpatia dil pievel enviers la claustra fuva per la restauraziun de quella, admoneva igl administratur, suenter che quel haveva leventau lamentaschuns per haver schau vi Sogn Gagl als Tessines, de gie surschar Sontga Maria als fittaders vegls, censurava Troxler quei cussegl culla remarca: «Signur Decurtins manegia bein, mo el regetescha aunc il pir els fatgs della claustra.»

De tala maniera proceda el era cugl ugau della claustra, Toggenburg, che fageva tut siu pusseivel per il convent e che ha — sco nus vein descret — prestau survetschs nunappreziabels per la restauraziun della claustra cun siu pareri magistral pil Cussegl grond: «Oz ed ier ei signur Toggenburg staus cheu, in um sils onns, bienatsch, che ha bein ils dis de sia veta priu orda fiug paucas castognas. El vegn buc ad esser de grond sustegn, mo era buca els peas.» Sch' el sto pli tard curreger sesez cun scriver agl avat: «Toggenburg ei in um ruasseivel, prudent, amitg della pasch, in um d' honor e bien catolic, manegia bein culla claustra e vegn respectaus da tuttas partidas», sche disturba quei buc in smiul sia franchezza.

Con pauc che Pader Troxler prendeva risguard dil pievel della Cadi, gliez demuossa sia posiziun encunter la pasculaziun cumina. Ses artehels, compari igl emprem el «Volkswirtschaftliches Blatt für den Kanton Graubünden» e lu edi en ina broschura, tractavan senz'objectivada il disavantatg della pasculaziun cumina e buglievan de sbagls, generalisems e stravaganzas. Per Decurtins, che batteva ual a Cuera ed a Berna pils interess e per la «vacca digl um cumin», era Troxler cun quei liquidaus.

In tal character ha stuiu sgurdinar en cuort temps las relaziuns denter priur ed administratur della claustra, e quei fuvà tuttavia buca d'engrau per l'existenza della claustra. Aviartamein sespruava igl administratur de derscher igl uorden instituiu dagl uestg, e de metter scala per daventar superieur della casa ni silmeins de puder tier la medema posiziun sco il priur. Bein prest, già igl atun 1883, ha igl uestg vuliu restabilir la pasch en claustra culla megliera sligiazion pusseivla: revocar omisdu Paders entras lur avats. Quei ei buca daventau; ins ha vuliu vegnir a frida cun in modus vivendi. Adumbatten. La situaziun ei sescardalida enteifer in onn de tala maniera ch'igl uestg stueva quintar la fin settember 1884 culla probabla dissoluziun della claustra, sch'ei vegni buca fatg enzatgei de vaglia, e quei senza targlinar.

Ferton che Pader Gion Battesta speculava già de daventar avat de Mustér, ha ina deputaziun de leu vuliu presentar agl uestg la situaziun. Igl uestg ha buca saviu seperschuader — suenter haver udiu omisduas partidas — che Pader Troxler seigi clamaus per sunar l'emprema gegia ella restauraziun de Mustér. Aschia ha el buca saviu acceptar l'insinuaziun digl avat de promover el Superieur; buc in member della famiglia claustrala a Mustér vess beneventau Troxler per superieur, duas tiarzas dils conventuals vulevan ensumma buca saver ded el enzatgei e fuvan era buca cuntents cun sia administraziun. Sut quellas circumstanzias saveva igl uestg buca oponer alla revocaziun de Troxler. Schegie ch'igl ugau della claustra, che carteva nota ch'ei detti ina pusseivladad de restaurar la claustra sut la bitgetta de Prevost, ei s'impundius en favur digl administratur de Mustér, e bein che era la regenza giavischava ch'el resti, siu avat ha clamau anavos el per giavisch digl uestg. Mo Muri-Gries ha era clamau Pader Benedetg. El steva per far il fagot.

Quei saveva igl uestg de Cuera buca vertir. El ha declarau

aviartamein agl avat de Nossadunnaun ch' el vegni a seretrer sco delegat apostolic e surschar Mustér a siu destin, per cass che las claustras benedictinas laschien Mustér a mesa via. El ha denton retschiert la garanzia ch' el vegni a supplicar Muri-Gries de schar a Mustér il priur; quel vegni bein a vuler star. Quei ei daveras daventau. Pader Benedetg Prevost ei staus, ed il staltter ei ius per siu fatg. Cunquei ein tuttas difficultads dils davos onns stadas liquidadas. Ussa saveva igl avat de Nossadunnaun trer flad ruasseivlamein: «Da Mustér audel jeu nuot . . . mo jeu sun schi leds d' udir nuot . . .; jeu hai stuiu udir pér memia bia tschels onns, e quei particularmein davart ils suprastonts. Ussa vi jeu engraziar al Pader Gion Battista ch' el ei finalmein ius, pertgei che ual sia partenza ha dau ruaus a mi . . . Igl ei vargau et nos liberati sumus».

La restauraziun ha finfatg giu in bien e spert svilup sut la direcziun de Pader Benedetg Prevost de Müstair. Gia 1885 ei — sco per simbol exteriur della revivificaziun e dil rinforz della cuminonza claustrala — igl altar grond ded oz vegnius instituius en baselgia claustrala. Ils 18 d' avrel 1888 ei il priur vegnius elegius avat de Mustér e benedius ils 22; ils 29 ha el celebrau sia emprema s. messa pontificala en baselgia claustrala, ils 30 ha el visitau igl uestg a Cuera. El seminari eis el vegnius beneventaus solemnamein da professor dr. Schmid de Grüneck, il futur uestg, e decan regens Huonder; suenter miezdi mavi el — fagend surstar ils de Cuera — bratsch a bratsch cugl uestg atras il marcau viagiu enviars il Spital della Crusch.

La restauraziun della pli veglia claustra benedictina da quest maun dellas alps fuva perfetga.

E Caspar Decurtins?

Senza dubi veva la claustra de Mustér d' engraziar siu manteniment, abstrahau dal maun della Providientscha, che veva aunc buca realisau tut ses plans davart la Casa de sogn Placi, oravontut a Decurtins.

Sch' ins ha pli tard renfatschau al politicher Decurtins ch' el sappi bein haver grondas ideas e semnar quellas ellas massas, el sappi era entusiasmar ses amitgs per sias ideas, mo el cape-schi nuota d' organisar e disdeschi els detagls, lu ha Decurtins refutau quella reproscha gia cun sia emprema intervenziun pil manteniment dell' abbazia de Mustér. Quei plan d' uiara ha el giu urdiu persuls ed exequiu en tuts detagls.

Cugl optimissem insuperabel de ses 21 onns era il giuven mistral semess alla lavur, ed el ha purtau quei grond pensum malgrad tuttas adversitads ad ina buna fin. Ils dubitauners dell' atgna costa havevan — tschaffai da siu entusiassem e da sia franchezza — stuiu zuppar lur retenientschas e scruppels. Els eran daventai fideivels, inaga che la fatschenta marschava, cunzun redactur Placi Condrau, che veva ditg buca vuliu crer ch' ei detti ina pusseivladad de restaurar la claustra. El ha lu battiu de cavalier en sia «Gasetta Romontscha» pil manteniment della abbazia. Sia gasetta fuva igl organ per Decurtins, igl organ ch' el duvrava per gudignar il pievel.

Il giuven Decurtins era staus carschius duront las tractaziuns el Corpus Catholicum, ella Commissiun cantonala ed el Cussegl Grond pil plidar e rampinar dils vegls politics. Cun se-restrenscher prudentamein allas pretensiuns las pli necessarias haveva el saviu neutralisar la resistenza dils inimitgs d' ina restauraziun. Biars ein bein era stai d' accord, speculond che la claustra murenta mondi tuttina ellas caglias.

Decurtins haveva cunzun capiu magistralmein de dar all' entira questiun tempru grischuna-patriotica, evitond il suer confessional. In stupent patratg fuva era igl appel al pievel entras ils Cumins extraordinaris; lur decuors ruasseivel e dign veva giu bien effect sillas autoritads cantonales e sils compatriots reformai. En discuors privats cun ses condeputai haveva il Caspar duvrau l' entira forza de sia personalitad fascinonta e de sia retorica plein perschuasiun. El ei bein staus igl um che ha en emprema lingia effectuau la beinvulientscha dil Cussegl Grond.

Mo il Caspar veva nuota restrinschiu siu operar sill' arena politica. Era ellas tractaziuns culs avats haveva el defendiu la caussa, in toc de siu cor, cun tut siu idealissem. Mo cun istanzas e pupials vess el bein strusch saviu engaschar ils prelates, cunzun il preses, per la restauraziun. Il mistral, aunc strusch auter che student, ha pudiu influenzar e volver l' idea dils prelates e dar ad els in ton de siu agen fiug entras siu continuau stuschar e sfurzar a Cuera, Nossadunnaun ed Engelberg. El ha buca temiu il liung viadi a Gries ed era buca la propaganda personala per novizs ad Engelberg ed a Nossadunnaun, demai che quels pass stevan egl interess della nobla caussa.

E tuttina ha la restauraziun della claustra vegliuorda, che vess tonaton stuiu stgisar per perpetnizar siu num sillas rivas dil

Rein, buca purtau mo honor e plascher ad el. La lutga veva buca giu la fatala fin ch' il vegl politic dil cumin de 1877 sminava. Decurtins haveva concludiu il combat victoriusamein e cheutras fatg surstar in e scadin. Ei fuva denton mo il pievel catolic della Cadi che saveva buc emblidar quella gronda ovra. Sia intervenziun per la claustra veva buca fatg amitgs denter ils politics della tiara. Dils agens compartisans biars che pudevan buca cuir ad el quei bi success. Igl entir Cantun saveva denton che Decurtins seigi in um che mass tras il fiug per ils interess ecclesiastics-catolics. El quintava era ses merets per l'abbazia de Mustér per ina part dellas gravamina, ch' ils radicals grischuns reproschavan ad el.

Mo gnanc sias relaziuns culla claustra ein stadas per adina bunas suenter la restauraziun gartigiada. Igl ei stau la tragica ella veta de quei grond um ch' el haveva carplina cun singuls e cun plirs, el ch' era da tgau tochen pei «fiug e ferm favugn.» Aschia ein era sias relaziuns cun avat Benedetg Prevost bein prest buca pli stadas quellas de buns amitgs, gie, gnanc quellas de fidonza vicendeivla. Malgrad certas tensiuns denter Decurtins e la direcziun claustrala ha el giu bien contact cun singuls paders. Aschia secusse gliava igl avat ded oz, Mgr. Beda Hopman, permanentamein cun el en fatgs de scola, particularmein an damondas culturalas dell' antica e concernent la cumpletaziun dil gimnasi. Savens eis el staus — ensemen cun auters confrars — hosp a Gravas. El ei era staus quel che ha semnau sistematicamein las ideas dil Liun de Trun ellas retschas dils students pli vegls a Mustér. Ina amicezia zun intima e fritgeivla per el ha era P. Maurus Carnot giu cun Decurtins. Che l' amicezia dils dus religius cun Decurtins ha pitiu duront la lutga dil modernissem Decurtins / Gisler, gliez ei capeivel. Ils dus signurs ein denton sereconciliai cun Decurtins avon che quel mieri.

Il pli bi engraziament ha avat Benedetg dau al restauratur de sia claustra pér suenter sia mort. Cun viva cuntentientscha dell' illustra raspada en malencurada ha el declarau sin fossa ch' il num de Caspar Decurtins vegni a vegnir menzionaus il di de sia mort el necrologi dell'abbazia per perpetna regurdientscha.

Quindisch dis pli tard ha igl empren avat della Casa de Diu renaschida priu la medema via sco il restauratur vi ella perpetnada.